PŘEDSTAVUJEME WIR STELLEN VOR INTRODUCING

RICHARD J. COX

Od Nizozemce Erica Ketelaara a Kanaďana Terryho Cooka, kterým jsme se v naší rubrice věnovali minule a předminule, se nyní přesuneme do druhé země severoamerického kontinentu, totiž do Spojených států amerických – za Richardem J. Coxem.[1)]

Jak bývá v USA zvykem, prošel Cox za svých studií různými vysokými školami, první dvě z nich leží ve státě Maryland, třetí v sousední Pensylvánii. Po bakalářských studiích na Towson State College, magisterském stupni na University of Maryland ukončil svá studia doktorským gradem na University of Pittsburgh, School of Library and Information Science. Zde pak působil i nadále, od roku 2000 jako řádný univerzitní profesor na School of Information Sciences.[2)] Samotná archivní praxe nezabírá v Coxově životaběhu tak významné místo jako univerzitní působení a spadá převážně do druhé poloviny sedmdesátých a do osmdesátých let. Nejprve byl v marylandské historické společnosti (*Maryland Historical Society*) kurátorem rukopisů. Posléze vedl Archives and Records Division v alabamském státním archivu (*Alabama Department of Archives and History*). Ve druhé polovině osmdesátých let pak přešel jako archivář do New York State Archives a od roku 1988 působí již na pittsburské univerzitě. Jedná se o publikačně dosti plodného autora, člena mnohých archivních profesních asociací. V devadesátých letech byl jedním z editorů časopisu *American Archivist*. Jedním z prvořadých témat, jimiž se Cox zabývá, jsou archivní dějiny, dějiny archivní profese.

1) Příspěvek je součástí řešení Výzkumného záměru MSM 21620827 *České země uprostřed Evropy v minulosti a dnes*, jehož nositelem je Filozofická fakulta Univerzity Karlovy v Praze. Současně bych zde velmi rád poděkoval Simoně Filové, jíž vděčím za jazykovou i obsahovou péči nejen o tuto studii, nýbrž o všechny mé texty za několik posledních let.

2) Srv. Coxovy strukturované osobní stránky na: http://www.sis.pitt.edu/~rcox/index.html. (Všechny webové odkazy jsou citovány k datu 12. 3. 2011). Životopis s kompletní bibliografií dostupný na: http://www.sis.pitt.edu/~rcox/documents/Cox%20CV.pdf. Shrnuté badatelské zaměření viz: http://www.sis.pitt.edu/~rcox/research/index.html. K učitelské činnosti viz: http://www.sis.pitt.edu/~rcox/teaching/index.html. Srv. také velmi dobrý Coxův blog na: http://readingarchives.blogspot.com/.

Záměrně zde nepoužívám termín dějiny archivů, jelikož sám Cox zdůrazňuje, že archivní dějiny by neměly vycházet pouze z institucionální perspektivy. Coxův zájem o tuto oblast ohraničují dvě důležité studie. První vznikla počátkem osmdesátých let 20. století a nese název *American Archival History: Its Development, Needs, and Opportunities*.[3] Druhá studie uzavírá svým vznikem minulé století *The Failure or Future of American Archival History: A Somewhat Unorthodox View*.[4] Obě studie vynikají jasným vyjadřováním a jejich podstatným přínosem je bohatá bibliografie shromážděná ke sledovanému tématu. Bude-li se v budoucnu zájemce zabývat americkou archivní historií, může jako dobré východisko využít citované studie.

V první studii Cox přehledně shrnuje vývoj bádání v archivních dějinách ve Spojených státech amerických od konce 19. století a vznáší obecnou výtku, že archivní historie patří mezi nepříliš rozvinuté obory. Ač se zde situace v šedesátých letech především díky Whitehillovi, Posnerovi či Jonesovi dosti zlepšila, přesto zůstává mnoho mezer. Relativně dobře jsou popsány federální dokumenty, státní archivy jižanských států či historické společnosti. Děje se tak na úkor sledování vlivů přicházejících z Evropy, upozaďovány jsou dějiny lokálních (především městských) archivů a jejich dokumentů. Více pozornosti by také mělo být věnováno univerzitním archivům.[5] Velkým nedostatkem je pak podle Coxe absence široké syntézy, která by v sobě shrnula dějiny amerických archivů.

V téže studii přichází Cox s důležitou myšlenkou, že archivní historie, jak ji chápe on, nemá být pouze dějinami archivu jakožto instituce či dějinami jeho obsahu, tedy archiválií. Cox poukázal na to, že archivní dějiny mají pojednávat především o historii archivní profese, kterou je třeba chápat ve velmi širokém smyslu a v celé škále činností, jež do ní spadají. Jedná-li se pak o studium institucionálního vývoje, neměl by se archivně dějinný výzkum omezovat v úzkém smyslu pouze na něj samotný, nýbrž měl by být „*zasazen do širší perspektivy profesního, kulturního a lokálního vývoje*.“[6]

V neposlední řadě Cox reflektuje na počátku osmdesátých let nový směr, zvaný *public history*, jenž se tehdy setkal s relativně širokým ohlasem v anglicky mluví-

[3] Richard J. Cox, *American Archival History: Its Development, Needs, and Opportunities*. In: American Archivist, 46, Winter 1983, s. 31–41.

[4] Richard J. Cox, *The Failure or Future of American Archival History: A Somewhat Unorthodox View*. In: Libraries & Culture, 35, Winter 2000, s. 141–154. Můžeme zde poukázat ještě na jeden příspěvek z mezidobí: Richard J. Cox, *On the Value of Archival History in the United States*. In: Libraries & Culture, 23, Spring 1988, s. 135–151.

[5] Cox, *American Archival History*, s. 38–39.

[6] „*Institutional analyses will only be of value if their institution's development is consistently tied to a broader perspective of professional, cultural, and local developments.*“ Tamtéž, s. 40–41.

cích zemích. Týká se spíše historické praxe než teorie. Stručně řečeno *public history* v sobě shrnuje nejrůznější činnosti, jimiž se aplikují metody a poznatky historických věd v praxi (nejčastěji muzejní, archivní apod.). Nejedná se tedy o akademický provoz v oblasti historických věd, nýbrž o možnosti, jakými lze uplatňovat historické poznatky získané „*základním výzkumem*" v (nejen) kulturních institucích rozmanitého charakteru. Jedním z podstatných motivů je tedy ohled na širokou veřejnost. Cox podtrhuje význam *public history* také pro zpracovávání archivní historie, například z toho důvodu, že se prostřednictvím *public history* a jejího vyučování na školách různého stupně podporuje zájem o archivnictví jako takové. Současně s tím se také začínají více klást otázky po charakteru archivní profese.[7)]

V bilančním článku z konce 20. století Cox opětovně rekapituluje vývoj bádání v archivních dějinách, které podle autora vykazuje v posledních letech minulého století relativně výrazné prohloubení. Mezi podstatné Coxovy postřehy patří zjištění, že archivní dějiny můžou čerpat mnohé inspirace od jiných disciplín. Mezi nimi vyjmenovává především dějiny gramotnosti, veřejnou paměť (*public memory*), historii válek či vliv počítačů na společnost.[8)] Zatímco souvislost rozvoje gramotnosti s vývojem registraturních, spisových systémů je zřejmá, více neobvykle působí navázání studia archivních dějin na otázku veřejné paměti (evropskému prostoru je spíše známý Halbwachsův termín *kolektivní paměť*, jenž Cox významově neodlišuje od pojmu veřejné paměti). Jedná se o pozoruhodnou myšlenku, která rozšiřuje škálu perspektiv, z nichž lze rozumět archivu, jeho podstatě a jeho funkci. Otázka vztahu archivní historie a archivnictví vůbec a kolektivní/veřejné paměti se stala hlavním tématem jiného Coxova článku *The Concept of Public Memory and Its Impact on Archival Public Programming*[9)] a představuje vůbec významný motiv v Coxově uvažování o archivech od devadesátých let dále.[10)]

[7)] „*Even the new ‚public history' movement, an event of unlimited potential for our profession, has been greeted with suspicion and blatant animosity by some archivists. Public history training in graduate schools and other new archival education programs also may provide what has been a missing stimulant to the intensive historical analysis of the archival profession: systematic classroom examination of the profession's development and characteristics.*" Tamtéž, s. 40.

[8)] Cox, *The Failure or Future of American Archival History*, s. 143–148.

[9)] Richard J. Cox, *The Concept of Public Memory and Its Impact on Archival Public Programming*. In: Archivaria, 36, Autumn 1993, s. 122–135.

[10)] S odkazem na knihu Susan A. Craneové *Museums and Memory* (Stanford, 2000) se Cox kupříkladu ptá, proč již nemáme dílo nazvané *Archives and Memory*. Richard J. Cox, *Making the Records Speak: Archival Appraisal, Memory, Preservation, and Collecting*. In: American Archivist, 64, Fall/Winter 2001, s. 400. Srv. také Coxovo plenární vystoupení na III Coloquio Internacional de Ciencias de la Documentacion a III Congreso de Archivos de Castilla y Leon na univerzitě v Salamance (10. října 2002) s názvem *Appraisal as an Act of Memory*. Text byl publikován v rámci vybra-

Aniž můžeme na tomto místě podrobně rozebrat pojem kolektivní paměti, uveďme alespoň některé motivy, na něž v souvislosti s tímto termínem Richard Cox upozorňuje. Cox je vůbec jedním z prvních, kteří začali k tomuto pojmu přistupovat z archivních pozic. Dnes již módní téma kolektivní paměti Cox vztahuje k archivnictví ve dvojím podstatném ohledu. Na jedné straně jsou to výše dotčené archivní dějiny. Cox poukazuje na to, že mnoho archivů ve Spojených státech amerických vzniklo jakožto výtvor, produkt veřejné paměti. Americký Národní archiv byl založen původně jako válečný památník; počátky mnoha univerzitních archivů jsou spojeny s institucionálními výročími daných univerzit; založení marylandského archivu je spjato s výročím založení britské kolonie Maryland. Archivy v tomto pojetí nejsou tedy pouze výrazem administrativní potřeby státu či instituce, nýbrž vyjadřuje se v nich také obecná kolektivní/veřejná paměť, sdílená ve společnosti. Na jiném místě Cox rozvíjí svoji redefinici archivu, který pro něj neznamená objektivní, nestranné úložiště starých dokumentů, nýbrž který plní do velké míry funkci kulturního symbolu.[11)] Uvádí jeden z možných příkladů: Obzvláště v dobách sociálních napětí, občanských nepokojů, etnických čistek apod. jsou archivy obvykle vnímány jako reprezentanti moci a autority, spojené s vládnoucím establishmentem. Často se proto stávají terčem útoků. Funkce archivu ne pouze jakožto skladu dokumentů, nýbrž jako představitele moci a autority již není prvoplánovou funkcí administrativní, úložnou apod., nýbrž funkcí do velké míry symbolickou. Vrátíme-li se k prve zmíněné oblasti archivních dějin, můžeme uzavřít, že Cox vyzývá, aby historikové archivů ve svých pojednáních rozšířili horizont, ve kterém můžeme rozumět archivu, archivu nikoliv pouze v jeho administrativním, institucionálním kontextu, nýbrž také v dalších rozmanitých rovinách ne vždy na první pohled patrných.

Na druhé straně váže Cox fenomén veřejné paměti na oblast vztahů archivů vůči veřejnosti. Cox shrnuje v citované studii vývoj představ archivářů o roli archivů vzhledem k jejich uživatelům ve Spojených státech. Až do sedmdesátých let 20. století vztah archivů vůči veřejnosti nebyl v podstatě reflektován. Až Elsie Freemanová poprvé otevřela tuto otázku, přičemž zdůrazňovala, že archivy by si měly ve svých činnostech přivlastnit více uživatelsky orientovanou perspektivu.[12)] Obrat v archivním myšlení směrem k samotným uživatelům se pak výrazněji projevil

braných podstatných Coxových studií průřezově k hlavním oblastem Coxova zájmu: Richard J. Cox, *No Innocent Deposits: Forming Archives by Rethinking Appraisal*, Lanham, Maryland, and Oxford 2004, s. 231–258. Pokud vím, kniha je v českých knihovnách bohužel nedostupná.

11) Richard J. Cox, *The End of Collecting: Towards a New Purpose for Archival Appraisal*. In: Archival Science, 2, September 2002, Num. 3–4, s. 309.

12) Cox odkazuje na příspěvek Freemanové na výročním zasedání Society of American Archivist v roce 1982. Publikováno jako: Elsie T. Freeman, *In the Eye of the Beholder: Archives Administration from the User's Point of View*. In: American Archivists, 47, Spring 1984, s. 111–123. Tamtéž stručně

v příručce, kterou vydala roku 1982 *Society of American Archivists*. V tomto textu byly činnosti archivů vzhledem k veřejnosti vytčeny jako základní téma.[13)] Dnes patří uživatelská perspektiva již mezi standardní východiska při organizování archivní práce. Jak tomu je tedy s vazbou kolektivní paměti na vztah archivu vůči veřejnosti? Jako se kolektivní paměť vyjadřuje v dějinách archivů, tedy mimo jiné také v jejich vzniku, tak se naopak archivy samotné můžou vyjadřovat v kolektivní paměti. Tedy – v konkrétní situaci perspektivy vztahu archivů k uživatelům – jakým způsobem si představujeme minulost, je současně výrazem činnosti archivů vůči veřejnosti.[14)] Takové aspekty zaměřenosti archivů vůči „svému publiku", jako je například archivní vzdělávání, vytváření obecného povědomí o tom, čím se archiv zabývá, jaké jsou jeho funkce, jaké služby může poskytnout uživatelům, jaké dokumenty jsou v něm uloženy, o čem tyto dokumenty vypovídají, současně formují kolektivní, společenskou paměť. Jedním z důsledků pak je, že studium archivů a jejich dějin může napovědět, jakými možnými způsoby se také může utvářet kolektivní paměť, jak se přenáší z generace na generaci, jakým způsobem člověk může získávat přístup k minulosti.

Další významné zájmové pole Richarda Coxe je **archivní výběr/hodnocení** (*appraisal*). Je příznačné, že velká většina současných archivních teoretiků se ve větší či menší míře vyjadřuje k archivnímu hodnocení. Ukazuje se na tom, že v zemích jako je USA, Kanada, Německo, Francie apod., je archivní hodnocení vnímáno jako jedna z klíčových činností archivu. I dílo Richarda Coxe je toho dokladem.

Nemáme zde prostor pro podrobnější představení Coxových úvah v této sféře a navíc téma archivního hodnocení zaznělo v této rubrice jak u Erica Ketelaara, tak u Terryho Cooka, ostatně i v budoucnu bude znovu otevřeno v souvislosti s dalšími archivními teoretiky. Upozorním tedy pouze na neobyčejně zajímavou a pro archivní hodnocení jednu z nejvýznamnějších Coxových studií *The Documentation Strategy and Archival Appraisal Principles: A Different Perspective*.[15)] Cox zde volí svým způsobem netradiční přístup v pojednání, které se sice vztahuje k archivní teorii (teorii archivního hodnocení), ovšem nevychází z předložení určité konkrétní teorie, jakým způsobem vybírat a hodnotit dokumenty. Autor zaměřil pohled více k vlastní praxi archivního hodnocení a – vycházeje z konkrétních postupů při archivním hodnocení – pokusil se vytyčit několik základních a archiváři obecně sdílených principů, o něž se archivní hodnocení opírá. Na těchto principech pak

k jejímu životopisu na s. 111. E. Freemanová působila mimo jiné jako ředitelka Academic, Professional and Public Programs v rámci vzdělávací divize Národního archivu USA.

13) Ann E. Pederson, Gail Farr Casterline, *Archives & Manuscripts: Public Programs*, Chicago 1982.

14) Cox, *The Concept of Public Memory and Its Impact on Archival Public Programming*, s. 132.

15) Richard J. Cox, *The Documentation Strategy and Archival Appraisal Principles: A Different Perspective*. In: Archivaria, 38, Fall 1994, s. 11–36.

může dobře stavět archivní teorie.[16)] Cox tak provádí syntézu, jejímž velkým přínosem je sumarizování a představení základních nosných pilířů, které podepírají- archivní výběr/hodnocení – s nárokem na obecnou platnost. Cox se dotýká paradigmatických představ a také velkých archivních sporů vedených mezi archiváři v otázkách po podstatě archivního výběru. Čtenáři je tak ve zhuštěné podobě poskytnut do jisté míry panoramatický pohled na krajinu archivního hodnocení/výběru, jak se utvářela během 20. století.

Jaké principy tedy Cox zmiňuje?[17)] Jedná se o následující: Každá zaznamenaná informace má určitou *„pokračující hodnotu*" (*value*) vzhledem k původcům dokumentů a vzhledem ke společnosti; nezměrná kvantita zaznamenané informace představuje překážku v pokračující hodnotě informace, což vede k potřebě redukce této kvantity; tato redukce kvantity může nastat prostřednictvím nahodilých a přírodních událostí; i špatný archivní výběr/hodnocení je lepší, než aby dokumenty zůstaly zachovány náhodně či vůbec zachovány nebyly; vzhledem k takřka nekonečnému množství dokumentů a s ohledem na důležitost zaznamenané informace je jedním z nejdůležitějších prvků stanovení obecně platných kritérií archivního hodnocení; taková kritéria jsou nezávislá na původci dokumentů a vážou se na samotnou zaznamenanou informaci; fundamentální aspekt archivního hodnocení je rozumění dokumentům jakožto části organického celku, vztahujícího se k institucionálnímu účelu a funkci; kvantita zaznamenané informace má být redukována plánovaným způsobem a na základě dobře určených kritérií výběru; kritéria výběru nemají spočívat na nepředvídatelném budoucím bádání, nýbrž mají být opřena o lépe zjistitelné podstatné rysy soudobých institucí a společnosti; archivní hodnocení má brát v potaz také dokumenty, jež nejsou textového charakteru; archivní hodnocení vyžaduje aktivní angažovanost archiváře v procesu výběru dokumentů; smyslem archivního hodnocení je dokumentování institucí, lidí a společnosti, přičemž zvláštní pozornost by měla být věnována málo či špatně zdokumentovaným složkám společnosti, stojícím na jejím okraji.

Z uvedených principů je evidentní, že se Cox dotýká podstatných a kontroverzních otázek, spojených s archivním hodnocením/výběrem (například: má-li archivní hodnocení vycházet z předpokládaných budoucích badatelských hledisek či má-li se opírat o soudobá administrativní hlediska; jaký kontext hodnocení do-

[16)] „*North American archivists have recently witnessed an upsurge in writings about appraisal theory. This essay takes a different approach to this topic. It attempts to describe a set of basic principles, derived from the archival literature, that relate to the practice of appraising records. These principles bridge the gap between theory and practice, …*" Tamtéž, s. 11. O kus dále autor pokračuje: „*My aim in this essay is to describe a consistent set of archival appraisal principles, considering what the documentation strategy has to say about each. I view these principles as the raw material for an appraisal theory, not as the fully-developed theory itself.*" Tamtéž, s. 12.

[17)] Tamtéž, s. 15–30.

kumentů má být upřednostňován – institucionální, funkcionální či jiný; co je tím příslovečným posledním účelem, pro který máme uchovávat dokumenty – zachovat informace o činnostech dané instituce či orientovat pohled spíše na celek společnosti, na určitou její část apod.). Vzhledem k výše řečenému je pochopitelné, že Cox ve svém textu odkazuje na taková jména jako Hilary Jenkinson, Theodore R. Schellenberg, Hans Booms, Philip Brooks, F. Gerald Ham, Terry Cook a další.

Jiný podstatný fokus Coxova zájmu představuje od osmdesátých let kontinuálně až dodnes **archivní vzdělávání**. Jako pomyslná červená nit v jeho studiích vystupuje kritika stavu archivního vzdělávání ve Spojených státech. V souvislosti s ní se Cox často zamýšlí nad obrazem archiváře ve společnosti, který – podobně jako v českých zemích – není oslnivý. Ve své rané studii k otázce archivního vzdělávání *Professionalism and Archivists in the United States*[18] uvádí pro někoho možná triviální, ovšem podle mého soudu správný a potřebný postřeh – pro úspěšný výsledek archivní práce (kupříkladu v dosažení účinné spolupráce mezi definitivními archivy a jimi *„obhospodařovanými"* původci) je patrně nejdůležitější dosáhnout co nejlepšího mínění o archivech a jejich smyslu v očích široké veřejnosti a společnosti vůbec. Za nejvhodnější prostředek na cestě k této metě pak považuje *„archivní profesionalismus"*.[19] S odkazem na Virginii Stewartovou Cox podtrhuje, že pro úspěch archivní práce nestačí pouze mít právním či jiným způsobem zaručené funkce, odpovědnosti, kontrolní činnosti a další agendy. Tato formální rovina musí být doplněna neformálními aspekty, jako je kupříkladu (přirozená, nikoliv formální) autorita archivů, jíž se v tom lepším případě těší u svých původců. Prohloubený profesionalismus archivů a archivářů pak může přispět k nabytí takové přirozené autority. Není však profesionalismu bez kvalitního odpovídajícího vzdělávání.

V příspěvku o několik let mladším *The Roles of Graduate and Continuing Education Programs in Preparing Archivists in North America for the Information Age*[20] Cox jmenuje pět bodů, jež by měly být naplněny, pokud má archivní vzdělávání připravit budoucí archiváře na příchod nových informačních technologií a elektronických dokumentů.[21] Tyto požadavky je však podle mého soudu možné uplatnit i na archivní vzdělání obecně. 1. Je třeba rozšířit terciární archivní vzdělávání;

[18] Richard J. Cox, *Professionalism and Archivists in the United States*. In: American Archivist, 49, Summer 1986, s. 229–247.

[19] Tamtéž, s. 246. K archivnímu vzdělávání, k samotné profesi archiváře, k otázce profesionalismu a ke spřízněným tématům vydal Cox své porůznu publikované studie v knize *American Archival Analysis: The Recent Development of the Archival Profession in the United States*, Metuchen 1990. Ke smyslu archivní profese srv. poslední letos u Litwin Books vydanou knihu *Archival Anxiety and the Vocational Calling*, Duluth 2011.

[20] Richard J. Cox, *The Roles of Graduate and Continuing Education in Preparing Archivists in North America for the Information Age*. In: American Archivist, 56, Summer 1993, s. 444–457.

[21] Tamtéž, s. 451–457.

2. Toto vzdělávání se musí stát interdisciplinárním; 3. Je nutné klást důraz na výzkum; 4. Důležitý je rozvoj spolupráce s „archivními zaměstnavateli" a ohled na budoucí rekrutování archivářů; 5. Neméně významné je stavět základy pro efektivní pokračující vzdělávací programy. Domnívám se, že každý z těchto pěti motivů by si zasloužil další rozvinutí také v české archivní výchově.

Posledním tématem, jež zde zmíníme a jímž se Cox obzvláště v posledních letech zabývá, je **archivní etika**. Jedná se o obor, který v českém prostředí není dodnes takřka reflektován a i ve Spojených státech se stal předmětem zájmu teprve nedávno. Jedním z jeho nejvýznamnějších prosazovatelů je právě Richard J. Cox.[22)]

Cox obecně kritizuje malý zájem o archivní etiku. Co si však máme představit pod tímto termínem? Můžeme vyjít z pojmu, jenž se tak často objevuje v Coxových textech a na němž autor do velké míry staví svoji představu o tom, čím se archivní etika zabývá. Tím pojmem je *accountability*. Někdy se překládá jako *„zodpovědnost"*, ovšem významově se může, ale nemusí rovnat jinému termínu – *responsibility*. Prve zmíněný výraz nabývá v různých konotacích, především v etických otázkách, poněkud odlišné významy. Vytkněme však jeden podstatný rys, jenž je obvykle přítomen, totiž přiléhavé české *„vydat počet"*, *„skládat účty"* (ze svého jednání apod.). Ostatně tomu odpovídá anglické *„account giving"* či německý ekvivalent *„Rechenschaft ablegen"*. Český, německý i anglický výraz zde vycházejí původně od počtu, účtu a nabývají význam nevymezený již pouze ekonomicky. V následujícím budu tedy překládat *accountability* jako *„vydat počet"* či jako *„zodpovědnost v širším smyslu"* a *responsibility* jako *„zodpovědnost"* (v užším smyslu).

Vztáhneme-li anglické *accountability* zpátky ke kontextu archivní etiky, rozumí mu Cox jako střešnímu pojmu pro takové oblasti jako kupříkladu zodpovědnost (*responsibility*), finanční závazky, právo a legislativní nařízení, transparentnost činností. Zodpovědnost v onom širším významu se bytostně dotýká otázek jako důvěra mezi vládou a občany, oprávněnost či neoprávněnost utajování informací (srv. problém ochranných lhůt na zpřístupňování archiválií), (ne)dostatečnost informování veřejnosti o tom, jaké dokumenty, jakého charakteru, obsahu a významu

[22)] K archivní etice v Coxově pojetí srv. například Richard J. Cox, *Ethics, Accountability and Recordkeeping in a Dangerous World*, London 2006. Nejnověji lze upozornit na svazek 19 časopisu *Journal of Information Ethics* z jara roku 2010, jenž je věnován archivní etice a jehož hostujícím editorem byl Cox. Zde je publikována také jeho studie *Teaching, Researching, and Preaching Archival Ethics: Or, How These New Views Came to Be*. In: Journal of Information Ethics, 19, Spring 2010, s. 20–32. Cox společně s Davidem A. Wallacem byli také editory knihy *Archives and the Public Good: Accountability and Records in Modern Society*, Westport, Conn. 2002. Dále srv. Richard J. Cox, *Archival Ethics: The Truth of the Matter*. In: Journal of the American Society for Information Science and Technology, 59, May 2008, Num. 7, s. 1128–1133. Richard J. Cox, *Testing the Spirit of the Information Age*. In: Journal of Information Ethics, 10, Fall 2001, s. 51–66.

[23)] *„Accountability brings together, under one umbrella, notions of responsibility, liability, laws and re-*

jsou k dispozici v archivech i jinde apod.[23] Uvedu jeden příklad za všechny – roku 2004 se ve Spojených státech rozpoutala aféra označovaná někdy jako *„American Archivist Cover Controversy“* či *„Sun Mad Poster Controversy“*. Roku 2003 *American Archivist* otiskl na své obálce satirický plakát, jenž původně zobrazuje mladou dívku v půvabných šatech nesoucí ošatku s vinnými hrozny. Ovšem namísto krásné dívky obálka archivního časopisu zobrazuje v bílých šatečkách – kostru. Vyobrazení je doplněno textem „SUN MAD Raisins unnaturally grown with Insecticides, Miticides, Herbicides, Fungicides”.[24] Protestní plakát vytvořila roku 1982 Ester Hernandezová, Američanka mexického původu, jako poukaz na neblahé následky používání pesticidů. Autorka vyšla z názvu tehdy významné kalifornské společnosti Sun Maid Corporation a z jejího oblíbeného loga *„Sun Maid Raisins”* (v USA šlo o velmi známou společnost a její logo bylo podobně povědomé jako u nás reklamy Koh-i-nooru), pouze vypustila „i” ze sousloví názvu firmy. To však představuje podstatný významový posun. Zatímco *„maid“* v překladu znamená *„dívka“*, *„služka“* a ve spojení se slovem *„sun“* a původním vyobrazením smějící se dívky celek vyzařuje pohodu a radost (navíc fonetická podoba slova *„maid“* může vzbuzovat asociace na zvukovou podobu výrazu *„made“*, tudíž se přidává dojem, že produkt je *„vyroben“* sluncem, tedy naplněn jeho blahodárnými účinky), v nepatrně upravené podobě slova již jde o něco zcela jiného. *„Mad“* totiž znamená *„šílený“*, *„duševně chorý“*, *„naivní“*, *„rozzlobený“*, i *„posedlý“*. V souvislosti s tím, že namísto růžolící mladé dívky je na plakátu vyobrazen smějící se kostlivec se stejně krásnou červenou čepičkou (trochu tím připomíná u nás známou Karkulku) a bílými šatečky, z nichž však vystupují pouze holé kosti, působí významový posun od *„maid“* k *„mad“* o to silněji.

Tento protestní plakát se stal po více než dvaceti letech předmětem ostrého sporu mezi americkými archiváři. Proti jeho otištění na obálce vůdčího amerického archivního časopisu se postavila skupina především podnikových archivářů s odůvodněním, že se za tím skrývá útok proti nim a proti soukromým společnostem vůbec a že tím *Society of American Archivists* současně podkopává svoji vlastní autoritu, jelikož jejími členy jsou rovněž archiváři pracující pro soukromé firmy.

gulations, and transparency of activities. In terms of archives, records, and information, accountability assumes issues such as explaining the importance of records, working against unwarranted secrecy, the importance of corporate and societal memory, and trust that is necessary between government and its citizens (Cox & Wallace, 2002). Accountability and ethics go hand in hand.“ Cox, *Archival Ethics: The Truth of the Matter*, s. 1129.

[24] Obálka *American Archivist*, 66, Fall/Winter 2003, Num. 2. Dostupná je na: http://www.archivists.org/periodicals/aa_covers/AA_66_2lg.jpg. Fulltexty článků tohoto ročníku lze nalézt na: http://archivists.metapress.com/content/120809?sortorder=asc&v=expanded&Copyright=2003. Původní nekarikovaná vyobrazení od Sun Maid Corporation viz například: http://en.wikipedia.org/wiki/Sun-Maid.

Na tento spor reagoval také Richard Cox[25] a využil jej k tomu, aby si položil archivně etickou otázku: Jaký má být smysl a účel práce archivářů, v tomto případě podnikových, v rámci soukromých společností? Má jím být pouze vytváření dobrého jména svého zaměstnavatele a podpora jeho public relations? Takto Coxem postavenou situaci však můžeme rozšířit obecně na jakýkoliv archiv či spisovnu. Má archivář odpovídat pouze na zájmy a potřeby svého zaměstnavatele či by měl brát v potaz kritéria jiná a s obecnější platností? Archivář by měl podle Coxe dokumentovat z morálního hlediska dobré ale i špatné (korupční apod.) jednání svého zaměstnavatele.[26] Nasnadě je zde odkaz na dnes již frekventovaný anglický termín *whistle-blowing*, respektive *whistle-blower*. Nejčastěji se jedná o zaměstnance, který poukáže na nelegální jednání svého vlastního zaměstnavatele. Je zřejmé, že i v České republice nejen v soukromých firmách, ale také ve státní správě i v jejích nejvyšších patrech zcela běžně dochází ke svévolnému ničení dokumentů bez skartačního řízení. Je zřejmé, že obzvlášť archiváři ve správních archivech a ve spisovnách původců se mohou obávat vystupovat proti svým zaměstnavatelům a považovat podobné jednání za boj s větrnými mlýny. Větší prostor tu snad můžou mít archiváři z definitivních archivů, ovšem i zde jsou přítomna rizika. Také definitivní archivy spadají pod nadřízený orgán, ať jím je Ministerstvo vnitra či jiná ministerstva a orgány. Finančně, personálně i jinak na něm závisejí a tudíž se můžou obávat restrikcí v případě, že by se proti němu výrazněji vymezily.

Pokud domyslíme výše uvedenou Coxovu archivně etickou perspektivu do důsledku, může se dokument ukazovat ne pouze jako nositel (objektivní) informace, využitelné například pro budoucí výzkum, nýbrž také v mnoha případech jako nezbytná podmínka vůbec pro možnost *„vydávání počtu“* ze svých činů (z jednání instituce, státu apod.). V Coxově pojetí by to ovšem neznamenalo pouze ekonomicko-správní odpovědnost, nýbrž jednalo by se také o *„skládání účtů“* ze svých činů v silném slova smyslu.[27] V tomto ohledu by se tedy nejednalo o tradiční jen-

[25] Richard J. Cox, *To the Editor* (*Forum*). In: American Archivist, 68, Spring/Summer 2005, s. 8–11. Původní vyjádření vydavatele časopisu Philip B. Eppard, *Judging a Book by Its Cover*. In: American Archivist, 67, Fall/Winter 2004, s. 156–160.

[26] *„What intrigues me is how the individual functioning as an archivist or a records manager can work in the corporate environment in any realistic way, adhering to any sense of professional ethics or mission, without some serious reflection about the practical implications both of his or her work and professional behaviour codes and standards. Records can be, by their very nature, inherently controversial. They document good and bad actions, the activities of evil and exemplary people and organizations, the decisions by corrupt and stellar government officials and corporate leaders, and the activities of strong and weak university administrators and faculty members (just as examples).“* Cox, *Archival Ethics*, s. 1131.

[27] Srv. Richard J. Cox, David A. Wallace (edd.), *Archives and the Public Good*. *Introduction*. Dostupné na: http://www.mybestdocs.com/cox-wallace-book-intro.htm. Cox s Wallacem v úvodu například

kinsonovskou představu o tom, že hodnotu dokumentů a tedy jejich výběr určuje samotný původce a že se jedná především o právní a administrativní hlediska, jež vstupují do hry. Do značné míry tato pozice stojí proti původnímu smyslu Jenkinsonovy koncepce. Jednak totiž Coxův termín *accountability* vykračuje nad právní či administrativní rovinu, jednak s sebou nese stále přítomnou možnost vymezení archiváře či spisového pracovníka vůči jeho vlastní instituci. Problematizuje se tedy dualistická představa, že hodnotu dokumentů určuje buď původce samotný, například administrativa (Jenkinson), či definitivní archiv (vycházeje například z hlediska budoucích badatelských potřeb – Schellenberg). Správní archivář či spisový pracovník je přece také součástí původce samotného a není definitivním archivářem. A navíc široce pojatá etická otázka ‚jak správně jednat' otevírá tak rozlehlý horizont, že se v něm administrativní, v úzkém smyslu právní či ekonomické zřetele nemůžou stát arbitry.

Richard J. Cox patří mezi významné současné archivní teoretiky. Jeho zájem se zaměřuje na několik oblastí, k nimž si vždy připojme přídavné jméno archivní: dějiny, vzdělávání, hodnocení/výběr, etika. Ke každému z těchto témat se Cox vyjádřil originálním způsobem, respektive na některých místech „*pouze*" naznačil cesty, domyslíme-li je však dále, můžou vést k pozoruhodným proměnám v chápání archivu, archiválií, dokumentů či archivářovy role ve společnosti. Cox sice obvykle orientuje svůj pohled na území Spojených států amerických, aniž by bral v potaz kupříkladu evropskou zkušenost, jeho postřehy mají nicméně často obecnou platnost. Jeho studie se vyznačují kvalitně zpracovanou bibliografií (ohraničeno však opět především severoamerickým kontinentem) a přehledným stylem. Nad archivnictvím se zamýšlí ze širších perspektiv, pro něž hledá inspiraci nejen v historické vědě, ale také v etice, zčásti ve filozofii, i v dalších oborech. Tímto záběrem přispívá k tomu, že archivnictví začleňuje do širšího okolí jiných věd a života vůbec. Závěrem upozorním na sympatické osobní Coxovy webové stránky,[28] dokládající, že i univerzitní profesor může sám sebe prezentovat jako obyčejného člověka, zapuštěného v každodenním životě, jeho starostech a radostech. Pozoruhodná osobnost současného archivnictví vzbuzuje sympatie v neposlední řadě i svým osobním nadhledem a smyslem pro humor, který se nebojí projevit.

■ Mikuláš Čtvrtník

píší: „*it seems that we need to hold onto some stronger notions of records purposes, such as accountability, and set directions for practical management that reflect on ethical matters as well.*"

[28] Viz pozn. č. 2.